

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри міжнародних відносин і суспільних наук
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата історичних наук, доцента ЛАНОВІЮК Людмили Петрівни
на дисертацію ГОРОДНЯК Яни Петрівни на тему:
**«Опір селян колективізації та Голодомор в Україні
у пресі української діаспори (1929–1934 рр.)»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 032 «Історія та археологія»
галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність та доцільність дисертації. Комуністична партія, яка лишилася при владі ще понад 50 років після Голодомору, продовжувала заперечувати та приховувати геноцид, протистояла спробам діаспори донести правду до світової спільноти. Ще з 1932 р., і аж до здобуття Україною незалежності, урядом СРСР проводилася інформаційна компанія з поширення неправдивої інформації щодо становища УСРР протягом 1932–1933 рр. З II пол. 1980-х років українські історики розпочали досліджувати проблему Голодомору, отримавши доступ до архівних документів, активізували збір свідчень очевидців. Саме тому в Україні процес наукового пошуку з історії Голодомору триває трохи більше 30 років, у зв'язку з чим є лакуни, які й нині залишаються не заповненими, зокрема це стосується вивчення преси української діаспори, яка сприяла поширенню правди про Голодомор.

Нині зростає інтерес громадськості та науковців до історії геноциду українського народу, адже тема Голодомору зараз відіграє також консолідуючу роль. Росія, крім того, що веде війну на лінії фронту та ракетними і дронними ударами знищує українські міста, продовжує свою інформаційну війну, просуваючи тезу про Голодомор як всесоюзний голод. Перманентна присутність проблеми Голодомору у медійному просторі спонукає до вивчення окремих його аспектів, адже на цьому питанні постійно спекулюють російські дослідники та ЗМІ.

Українці за кордоном є популяризаторами нашої культури, історії та виступають важливими чинниками у творенні дипломатії і загалом формують образ України. Підтримка діаспорою має довгу традицію, яка, зокрема, підтверджується і її діями в роки Голодомору, тому дослідження цієї тематики сприяє налагодженню співпраці з організаціями світового українства та залученню їх у процес утвердження України на міжнародній арені, як демократичної, суверенної держави з вдалим економічним потенціалом для розвитку. Дана дисертація здійснює вагомий внесок у розвиток напряму історії української діаспори і конкретизує аспекти її діяльності у 1930-х рр., презентує світове українство як рушій інформування громадськості про події в УСРР під час Голодомору та фактор впливу на міжнародні відносини (наприклад, між США та СРСР).

Дисертація Я. П. Городняк презентує комплексний аналіз тематики з висвітлення фактів опору селян колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. у пресі української діаспори Європи та Північної Америки. Актуальність досліджуваної проблеми посилюється на тлі широкомасштабної війни, яку веде проти України російська федерація, використовуючи усі засоби реалізації власних геноцидних намірів. Репрезентація будь-якого аспекту Голодомору є сьогодні одним із методів боротьби українців проти історично перманентного ворога. Здобувачка переконливо доводить, що вивчення преси української діаспори, яка десятиліттями впливала на формування іміджу України за кордоном, сприяла розвитку і популяризації знань про Україну, її культуру та історію.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Дисертація спирається на широку і репрезентативну базу джерел, серед яких архівні

документи, зокрема, й оцифровані друковані видання української діаспори Північної Америки та Європи, а також малодосліджені матеріали, що вводяться до наукового обігу вперше. Такий обсяг джерел дозволив комплексно реалізувати поставлені завдання дослідницької роботи.

До безперечних наукових здобутків дисертації Я. П. Городняк варто віднести, насамперед, подання преси української діаспори Північної Америки та Європи як цілісного корпусу джерел з вивчення формування українського концепту Голодомору як злочину-геноциду. Важливо, що газетні публікації про Голодомор презентовані як інструмент української діаспори для протидії радянської дезінформації щодо Голодомору. На особливу увагу заслуговує аспект дослідження візії причин і перебігу Голодомору 1932–1933 рр. в історичних концептах української діаспори, а також вивчення перших комеморативних практик зі вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 рр.

Мета дисертаційного дослідження полягала у комплексному аналізі тематики висвітлення фактів опору селян колективізації та Голодомору 1932–1933 рр. у пресі української діаспори Європи та Північної Америки.

Структура дисертації цілком відповідає поставленій меті та завданням наукового дослідження, обґрунтовується особливостями предмета й об'єкта дисертаційного дослідження й включає в себе анотацію, список опублікованих праць за темою дисертації, вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел. Це свідчить, що рівень виконання поставленого перед авторкою наукового завдання та освоєння методології наукової діяльності є належним. У чотирьох ключових розділах послідовно розкриваються історіографічний аспект, джерельна база, методологічні основи, а також роль та місце преси діаспори у висвітленні фактів Голодомору, колективізації, селянського опору політиці радянської влади, комеморативних практик. Методологічна основа роботи охоплює синтез класичних наукових та спеціально історичних методів.

Вступ містить аргументування актуальності теми дослідження; зв'язок теми дисертації з науковою програмою; визначення мети і завдань дослідження, предмета й об'єкта дослідження; обґрунтування наукової новизни отриманих результатів; подано дані щодо кількості наукових публікацій авторки, у яких висвітлено ключові положення дисертації.

Перший розділ **«Історіографія, джерельна база та методологія дослідження»** показав, що попри наявність тисяч праць з історії геноциду українського народу, подальші дослідження Голодомору 1932–1933 рр. лишаються актуальними. Для проведення наукового дослідження дисертантка виокремила дві групи джерел, які взаємодоповнюють одна одну та дають можливість комплексно виконати поставлені перед нею завдання. Основним джерелом для підготовки дисертації стали друковані видання української діаспори Північної Америки та Європи. Завдяки обраним методам вдалося проаналізувати статті у пресі діаспори у 1929–1934 рр. та аргументувати причини їх публікації, пов'язавши з ситуацією в Українській республіці, політикою радянської влади щодо українців, виданням нових репресивних законів.

У другому розділі **«Селянський опір політиці колективізації та відображення механізмів запуску Голодомору на сторінках преси української діаспори»** дисертантка з'ясувала, що піком організації масових бунтів став 1930 р., але часописи української діаспори публікували повідомлення, в яких йшлося про різні форми спротиву колективізації в УСРР ще з кінця 1929 р. Також наведені у газетах факти про передумови голоду, згадки про закони, які є складовими процесу реалізації геноциду, повідомлення про способи

порятунку українців свідчать про досить високий рівень поінформованості української спільноти про події напередодні та під час Голодомору.

Третій розділ **«Висвітлення фактів Голодомору в пресі української діаспори Європи та Північної Америки»** показує зростання у 1933 р. кількості статей про Голодомор та пов'язану з ним тематику. Городняк Я. П. наголошує, що досить багато газет містили повідомлення з іноземної преси від кореспондентів, що подорожували по УСРР та Кубані, наприклад, М. Маггеріджа, Г. Джонса, Г. Лянга, В. Бечерера та інших. Водночас дисертантка з'ясувала, що партійна верхівка СРСР на чолі з Й. Сталіним на противагу діяльності журналістів, які намагалися донести правду до світової спільноти (найвідоміші серед них М. Маггерідж, Г. Джонс, В. Г. Чемберлін), створила систему з замовчування і заперечення Голодомору. Також видання української діаспори розміщували чисельну кількість статей, які ілюстрували поширення голоду і заборони будь-яких способів порятунку українськими селянами.

Четвертий розділ **«Преса української діаспори як засіб та інструмент поширення концепту «Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу»** показує, що хоча у 1930-х рр. у міжнародному праві ще не існувало терміну «геноцид», але представлена у той період пресою діаспори візія голоду кваліфікує Голодомор як вбивство голодом людей через їхню приналежність до українського народу. Городняк Я. П. наголошує, що з середини 1933 р. у друкованих українських виданнях Північної Америки та Європи почали з'являтися статті, які містили спроби аналізу причин нестачі продовольства в УСРР і спільна ідея таких повідомлень полягала у тому, що голод був створений з ціллю упокорення та знищення українців. Дисертантка звертає увагу, що преса діаспори активно висвітлювала проведення перших жалобних заходів за вбитими голодом (11 вересня 1933 р. у Берліні, 20 жовтня у Варшаві, 29 жовтня у Львові, Празі, Відні й Брюсселі) і процес організації комітетів допомоги голодуючим.

У підсумку констатуємо, що **висновки до розділів та загальні підсумки** повністю відповідають поставленій меті й завданням дослідження. Ефективне виконання окреслених завдань стало можливим завдяки вдало обраній методології та її застосуванню в процесі роботи.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Положення та висновки дослідження можуть бути використані при розробленні нормативних і спеціальних курсів для середньої та вищої школи з історії України, історії світового українства та історії міжнародних відносин, у наукових розвідках для подальшої підготовки статей і монографій. Крім того результати роботи можуть застосовуватися для проведення інформаційних та просвітницьких проєктів, а також під час заходів, спрямованих на патріотичне виховання школярів та студентів.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковано авторкою. Основні положення та результати дослідження було оприлюднено та обговорено на 9 міжнародних конференціях та висвітлено в 14 наукових працях. Вказані публікації чітко та цілком відображають основні наукові положення та досягнення проведеного дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею. При детальному розгляді дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено. Авторка дотримується вимог щодо посилань на літературні джерела.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту

дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих здобувачкою результатів, слід відмітити ряд дискусійних положень і зауважень до змісту роботи:

1. У дисертації предмет дослідження – концепт Голодомору у пресі української діаспори Північної Америки та Європи. Проте залишаються поза увагою інші регіони, наприклад, чисельною була також діаспора на Південно-американському континенті (зокрема найбільше українців було в Аргентині та Бразилії (близько 200 тис. осіб)).

2. Одне із завдань роботи: розкрити роль преси української діаспори Європи та Північної Америки в поширенні правди про Голодомор. Загалом розглядати пресу як спосіб популяризації теми і оцінювати ступінь інформування українців – досить складно. Ми достовірно не знаємо, яка була кількість читачів у часописів, тому не можемо стверджувати про визначальну роль преси у процесі поширення правди.

3. Наукове дослідження містить об'ємні цитування статей з діаспорної преси, які моментами перевантажують текст, але, водночас, дають чітке розуміння стилю написання таких повідомлень.

Загалом, дисертація Я. П. Городняк є завершеним самостійним науковим дослідженням, що має ґрунтовну джерельну базу, концептуальну глибину, належний методологічний рівень і значну практичну цінність, відповідає спеціальності 032 «Історія та археологія».

Висловлені зауваження та побажання мають виключно рекомендаційний характер і жодним чином не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження. Вони зумовлені науковим інтересом до теми, її новизною та актуальністю, а також підтверджують творчий підхід авторки й прагнення розв'язати теоретично складні та практично значущі проблеми сучасної історичної науки.

Загальний висновок. На основі вивчення поданої роботи та вищевикладеного вважаємо, що дисертація на тему: «Опір селян колективізації та Голодомор в Україні у пресі української діаспори (1929–1934 рр.)» відповідає спеціальності 032 «Історія та археологія», а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка Городняк Яна Петрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Рецензент доцент кафедри міжнародних відносин і суспільних наук Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидат історичних наук, доцент Людмила ЛАНОВІЮК